

هو العليم

اهمیت شب و روز عرفه و اعمال آن

برگرفته از آثار

حضرت علامه آیت الله حاج سید محمد حسین

حسینی طهرانی

و

حضرت آیت الله حاج سید محمد محسن حسینی

طهرانی

قدّس الله سرّهما

توجه تامّ امام حسین علیه السلام به عنایت

خداوند، در دعای عرفه

دعای سیدالشهداء در روز عرفه که واقعاً

دریاهایی از معرفت است، بسیار مهم است. چطور

حضرت تمام شراشر وجود خود را در این نظام، رو

می کند و دست قدرت پروردگار را در ایجاد و تکامل

و استقرار حیات و کیفیت دستگیری و هدایت و

مانند آن - که واقعاً عجیب است - در این دعا بیان

می کند!

کسی که این دعا را بخواند و به معانی آن توجه

داشته باشد، متوجه می شود که تمام حرکات ما بدون

عنایت خدا انجام نمی گیرد. تا عنایت خدا نباشد

تمام آن توجه ما فایده ای ندارد. اگر یک عنایت سلب

شود، هزار مانع پیش می آید. حضرت در این دعا

همه را بیان می کند و می گوید:

«خدایا، تو دست من را گرفتی و آنچه برای من

لازم است پیش آوردی و آن موانعی را که هست

یکی یکی خودت برمی داری و من نمی دانم.»^۱

^۱ الإقبال بالأعمال (ط - الحديثة)، ج ۲، ص ۷۵؛ ثُمَّ إِذْ خَلَقْتَنِي مِنْ خَيْرِ
النَّارِ، لَمْ تَرْضَ لِي يَا إِلَهِي نِعْمَةً دُونَ أُخْرَى، وَرَزَقْتَنِي مِنْ أَنْوَاعِ

من الآن در این مجلس حضور پیدا کرده‌ام، اما خبر داریم هزار مانع برداشته شده تا ما اینجا آمده‌ایم؟! نه! می‌گوییم سوار ماشین شدیم و روشن کردیم و آمدیم! هزارها مانع بوده که ما خبر نداریم، وقتی یکی از آنها روشن می‌شود [می‌گوییم] «خیلی عجیب است! اگر این قضیه اتفاق می‌افتاد، ما نمی‌توانستیم به این برسیم.» منتها خدا همه را مخفی نگه داشته است؛ می‌گوید: «تو دلت را صاف کن، دیگر کاری نداشته باش؛ ما خودمان موانع را برمی‌داریم!» دیگر خیلی راحت است! خدا کار را برای ما راحت کرده؛ می‌گوید: همه بارها را ما برمی‌داریم؛ تو داری چه کار می‌کنی؟! ما فقط از تو یک جو دلِ صاف می‌خواهیم، یک جو همت می‌خواهیم، یک جو صدق می‌خواهیم؛ بقیه کارهایش با ما. کسی نیامده به تو بگوید بیل بردار و بیل و کلنگ بزن! این کلنگ‌ها را ما می‌زنیم؛ تو فقط صفا داشته باش، ما تو را به جلو حرکت می‌دهیم،

الْمَعَاشِ وَصُنُوفِ الرِّيَاشِ بِمَنْكَ الْعَظِيمِ الْأَعْظَمِ عَلَيَّ، وَ إِحْسَانِكَ الْقَدِيمِ إِلَيَّ، حَتَّى إِذَا أَتَمَمْتَ عَلَيَّ جَمِيعَ النِّعَمِ وَصَرَفْتَ عَنِّي كُلَّ النَّقَمِ لَمْ يَمْنَعْكَ جَهْلِي وَجُرْأَتِي عَلَيْكَ أَنْ دَلَلْتَنِي إِلَى مَا يُقَرِّبُنِي إِلَيْكَ، وَوَفَّقْتَنِي لِمَا يُزِلُّ لِفَنِي لَدَيْكَ.

زمین را برای تو صاف و هموار می‌کنیم، آنچه به
دردت می‌خورد در سرِ راه تو قرار می‌دهیم، آنچه
مانع برای حرکتِ توست از جلوی پای تو
برمی‌داریم، همهٔ این کارها را ما داریم انجام می‌دهیم،
تو می‌گویی «به‌به! ما سالک هستیم، خدایا ما در راه
تو می‌رویم!» آقا بیا نگاه کن بین چه خبر است!
آن وقت از شرمندگی سر به زیر می‌اندازیم و دیگر
نمی‌توانیم به روی خدا نگاه کنیم! دیگر نمی‌توانیم به
روی بزرگان نگاه کنیم. [با خود می‌گوییم:] عجب!

ما نبودیم و تقاضا مان نبود *** لطف تو ناگفتهٔ ما می‌شنود^۱

ما اصلاً چه کسی بودیم؟ کجا بودیم؟! ما نبودیم
و تقاضا مان نبود! ما اصلاً اختیاری نداشتیم، خودمان
نبودیم که حالا بخواهیم حرف بزنیم! نبودیم که
بخواهیم گوش بدهیم! نبودیم که بخواهیم ببینیم!
نبودیم که بخواهیم کاری انجام دهیم و التماسی
کنیم؛ توجه کردید؟!^۲

تبیین مسیر و سیر تربیتی انسان در دعای عرفه
خیلی دعای عجیبی است! اصلاً مثل دعای

^۱ مثنوی معنوی، دفتر اول.

^۲ شرح حدیث عنوان بصری، جلسهٔ ۱۶۲، شرح دعای ابو حمزه ثمالی،
رمضان ۱۴۳۶ ه.ق، جلسهٔ ۸.

ابی حمزه ثمالی، حضرت تمام خصوصیات و شراشر
وجود انسان و مسائل و مراتب و همه را رو می آورند
و برای انسان شرح و توضیح می دهند. در قبال
پروردگار خود را عرضه می دارد که من این هستم،
من این طور بودم، این طور بودم، از عدم مرا به وجود
آوردی، دست مرا گرفتی و در دامن تربیت بزرگان
و اولیاء خودت مرا تربیت کردی، راه را به من نشان
دادی.

واقعاً وقتی که انسان این دعا را می خواند به یاد
خودش نمی افتد؟! خودش چه بوده؟! الآن
کجاست؟! خدا می توانست راه و نقشه دیگری برای
او درست کند، که اینجا نباشد، در این مکتب نباشد،
بر سر این سفره نباشد؛ می شد یا نمی شد؟! اما خدا
نکرد! [بلکه] هرکس را به تناسب حال و موقعیت
خودش آورد، آورد، پیچاند، پیچاند [تا به موقعیت
کنونی اش رساند]. وقتی شما دعای روز عرفه را
می خوانید، انگار اصلاً امام حسین از ما حرف می زند
و ما را رو می ریزد! آن وقت آدم قدر می داند.

دعای روز عرفه می گوید: «بله؛ خواست باشد!

کسی که این فکر را در مغز تو انداخت چه کسی بود؟! آن کسی که این تمایل را در قلب تو قرار داد چه کسی بود؟! آن کسی که نفرت و دوری از دنیا و تعلقات دنیا را در قلب تو قرار داد چه کسی بود؟! آن بزرگان که آمدند و تزریق کردند، حک کردند، تزریق کردند، انشاء کردند، املاء کردند، بیان کردند، آنها بودند! مگر از خودت آوردی؟! اگر از خودت است، بسم الله! خدا می گوید: «می خواهی به تو بفهمانم که توفیق دست خودت نیست؟!» یک دفعه می بینید یک جا پای آدم می لغزد؛ ای وای! [افکار و اعمالِ او] هم دارد مثل دیگری [که به راه خدا تمایلی ندارد] می شود! بگو: «خدایا غلط کردیم؛ همان تو درست می گویی؛ توبه کردیم!»

دعای روز عرفه خیلی مهم است. و برای انسان هم دیگر فرصتی پیش نمی آید! انسان باید از این فرصت ها استفاده کند.^۱

ظهور مقام عبودیت محضه سیدالشهداء، در دعای عرفه

^۱ شرح حدیث عنوان بصری، جلسه ۲۱۳.

سیدالشهداء در مقام عبودیت محضه، در عین احاطه علی و احاطه ولایتی، در در جمع بین این دو رتبه آمده این دعا را فرموده است. از یک طرف در مقام ولایت و در مقام امامت و در مقام اشراف کلی و علی بر همه عالم وجود، و از یک طرف در عبودیت محض و صفر صفر! شما این دعای عرفه را بخوانید، اصلاً مگر ممکن است کسی صفرتر و فقیرتر و محتاج‌تر از گوینده و انشاءکننده چنین دعایی وجود داشته باشد؟! و باید هم این‌طور باشد! مگر حضرت می‌تواند خودش را در مقابل خدا مطرح کند؟! مگر حضرت می‌تواند در مقابل خدا عرض اندام کند و خودش را به حساب بیاورد؟! مسئله این است که باعث تأثیر این ادعیه می‌شود.

ادعیه‌ای که بزرگان و اولیای الهی می‌گویند، همین است. ما حالا مرتّب از خودمان دعا درست می‌کنیم، زیارت‌نامه درست می‌کنیم! این زیارت‌نامه‌ها و دعاها، همه برخاسته از نفس ماست، نه از آن روح قدسی! تفاوت دعا و کلامی که از معصوم علیه‌السلام صادر می‌شود با کلامی که از ما

صادر می‌شود، تفاوت جوهری است. در دعایی که او می‌کند، حقیقتِ محضه و عبودیتِ محضه نهفته است، و دعایی که ما می‌کنیم آمیخته با تصوّر اتمان، تعلّقات اتمان، سلیقه‌های اتمان و کم‌وزیاد کردن‌های اتمان است.

کیفیت خواندن ادعیه

من می‌بینم که رفقا، دعا را تند می‌خوانند و می‌روند. روی جملات دعا باید با تأنّی جلو رفت که آن مفاهیم دعا تأثیر بگذارد. انسان که [مثلاً] دعای افتتاح می‌خواند، اگر همین‌طور تند و گذرا بخواند، نمی‌فهمد افتتاح آن چطور شد و اختتامش چطور شد! ولی اگر با تأنّی بخواند و طول بدهد و آنهایی که خیلی با عربیت آشنا نیستند هم قبلاً دعا را گوش داده باشند و به معانی آن نگاه کرده باشند، البته در انسان مؤثرتر است. ما خیال می‌کنیم که دعا یعنی فقط یک چیزی بخوانیم و بعد این دعا تمام شود و بگوییم «خُب دعای افتتاح را امشب خواندیم و به فیضش رسیدیم!» فیض دعای افتتاح به آرام خواندنش است، به این است که انسان آهسته و با

دعای عرفه دعایی است که باید با توجه و با تأمل خوانده شود، نه در جاهای شلوغ و پرسروصدا؛ که دعا می‌خوانند و وسط دعا شروع می‌کنند ترجمه کردن، روضه خواندن و غیره که اینها خراب می‌کند. دعا را همان‌طور که ائمه فرموده‌اند باید خواند. البته انسان باید به معانی این ادعیه توجه داشته باشد، اما اینکه مثلاً شخص دعای کمیل می‌خواند، یک‌دفعه وسط دعا شروع می‌کند به نصیحت کردن [صحیح نیست]. آخر به تو چه [ارتباطی دارد] که نصیحت می‌کنی؟! دعایت را بخوان! اصلاً حالِ مجلس و دعا و همه‌چیز گرفته می‌شود و آن شخص هم خدا می‌داند که خودش در چه وضعیتی است! همان دعا را به همان کیفیت، بدون پرداختن به روضه و شعر و نصیحت و غیره بخوان، نصیحت خود را برو جاهای دیگر بکن!

انسان باید همان‌طور که امام [این فقرات دعا را]

^۱ طرح مبانی اسلام، جلسه با موضوع «کیفیت قرائت قرآن و ادعیه و اذکار سلوکی».

به پروردگار عرضه می‌کند، همان‌طور به این دعا توجه داشته باشد. نه در جای شلوغ و پرسروصدا؛ اینها همه باعث می‌شود که اثرات دعا در نفس کم شود و تأثیر خودش را نگذارد. دعا نباید تند خوانده شود؛ دعای تند فایده‌ای ندارد. مگر کارت‌زدن در اداره است که دعا سریع تمام شود؟! دعا باید با طمأنینه باشد، باید با صدای کشیده باشد [تا] این کلمات یک‌به‌یک برود و به جان انسان بنشیند. امام این دعا را به پروردگار عرضه داشته، این دعا از زبان وحی آمده، کلمه کلمه این عبارات روی حساب است. [نباید گمان کنیم] حضرت روز عرفات ایستاده [پس ما نیز] همین‌طور [بدون توجه] بگوییم و بگوییم! مگر ایشان مثل ماست؟!

لذا رفقا در دعای روز عرفه خیلی اهتمام داشته باشند که بتوانند در جای خلوت، یا [با حضور] چند نفر، شخصی بخواند و دیگران گوش دهند؛ نه اینکه [به عبارات] نگاه کنند؛ [اگر] نگاه کنند، فایده ندارد و خراب می‌کند. [بلکه] یک نفر بخواند و دیگران گوش دهند و در دلشان آن دعا را بخوانند. این تأثیرش بیشتر از این است که به متن دعا نگاه کنند.

و باید در حال سکوت و توجه باشد. سعی نکنند زود تمام شود، این گونه نباشد که [با خود بگویند] «بالآخره دستورالعمل است و باید خواند و تمامش کرد!» این حالت‌ها فایده‌ای ندارد و آن اثر را ندارد.^۱

بررسی سندی و محتوایی فقره آخر دعای عرفه

باید توجه داشته باشیم آن قسمت آخر به این دعا ارتباط ندارد، گرچه دارای مضامین بسیار عالیه است. وقتی که حضرت عرضه می‌دارند: «يَا رَبِّ يَا رَبِّ يَا رَبِّ»، دیگر همه درخواست‌ها عرضه شد و معلوم است که دعا تمام شد؛ حالا نمی‌دانم آن اضافه

^۱ شرح حدیث عنوان بصری، جلسه ۲۰۲.

اعمال شب عرفه

۱. توبه

کسی که در این شب توبه کند مورد مغفرت الهی قرار می گیرد.^۱

^۱ شرح حدیث عنوان بصری، جلسه ۲۰۲ (ادامه مطلب):

البته مدت‌هاست که این موضوع به عنوان یک گمشده برای بنده است که دارم می گردم و تحقیق می کنم. این ذیل دعای روز عرفه که مرحوم آقا شیخ عباس [قمی] در مفاتیح آورده و به واسطه یک نسخه از نسخه‌های الإقبال مرحوم سیدبن طاووس آورده است، و هیچ نسخه دیگری این ذیل را ندارد؛ فقط همان یک نسخه آن را دارد، برای بنده مسلم است که این ذیل جزء دعای روز عرفه نیست. اما این که حالا این ذیل مربوط به خود سیدالشهداء است و در جاهای دیگر حضرت این را فرموده‌اند؟ یا اینکه این ذیل همان‌طوری که بعضی احتمال می دهند، مربوط به ابن عطاء اسکندری است که از بزرگان و عرفای مصر بوده و در آن مناجات عطائیه اش، این کلمات آمده است؟ البته باز منسجم نیست، متفاوت است.

حالا آن شخصی که این قسمت را ملحق کرده به دعای عرفه، در واقع از فقرات آن مناجات‌نامه ترکیب و مونتاژ کرده است. من بعید می دانم خود ابن عطاء اسکندری این کلمات را گفته باشد. به احتمال قوی و ظن قوی این عبارات عبارات معصوم است، منتها او آمده و در مناجات‌نامه خودش این کلمات را ذکر کرده است و اصلاً از بعضی فقراتش من که نمی توانم درک صحیحی داشته باشم، «إِلَهِي أَنَا الْفَقِيرُ فِي غِنَايَ فَكَيْفَ لَا أَكُونُ فَقِيرًا فِي فَقْرِي» من معنای این را نمی فهمم چیست و به چه جهتی گفته می شود. حالا این چه غنایی است؟ چه فقری است؟ آیا امام علیه السلام این فقر ظاهری را فقر به حساب می آورد؟ خلاصه دعا را نباید اضافه کرد.

^۲ شرح حدیث عنوان بصری، جلسه ۲۰۲ و ۲۱۳.

^۳ جهت اطلاع بیشتر رجوع شود به الله شناسی، ج ۱، ص ۲۶۸ - ۲۷۳.

^۴ المراقبات، ترجمه ابراهیم محدث بندرریگی، ص ۴۳۸؛ زاد المعاد، ج ۱، ص ۱۶۶؛ و رَوَى عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ): **أَنَّ الدُّعَاءَ فِي لَيْلَةِ عَرَفَةَ مُسْتَجَابٌ، وَ مَنْ أَحْيَاهَا بِالْعِبَادَةِ فَلَهُ أَجْرُ عِبَادَةِ مِائَةِ وَ سَبْعِينَ سَنَةً، وَ هِيَ لَيْلَةُ الْمُنَاجَاةِ مَعَ قَاضِي الْحَاجَاتِ، وَ مَنْ تَابَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ قُبِلَتْ تَوْبَتُهُ.**

۲. زیارت سیدالشهداء علیه السلام

شب عرفه، شب بسیار بسیار مهمی است. زیارت سیدالشهداء در شب عرفه وارد است. بزرگان، اولیاء خدا، مرحوم آقای حداد در شب عرفه که می شد زیارت سیدالشهداء علیه السلام را می خواندند و به شاگردانشان هم خواندن این زیارت شب عرفه را دستور می دادند. افرادی هم که آنجا [در کربلا] مشرف هستند، حساب و کتابشان بسیار بسیار پُر و با نعمات و با الطاف بسیار فائزی است. خداوند همه را توفیق دهد که مشرف باشند؛ اگر هم نه، باز مطلب به جای خودش باقی است.

ولایت امام علیه السلام، ولایتِ سِعی است و اختصاص به جایی، دونِ جایی ندارد. آن با دل ها مرتبط است و دل هایی را که قابل و لایق باشند، به سمت خودش می کشاند. انسان از هر جا وقتی به آن حضرت توسل پیدا کند، در حرم سیدالشهداء واقع می شود؛ مانند آنکه در همان جاست. مهم این است که انسان خود را به آن کانون متّصل کند.^۱

^۱ شرح حدیث عنوان بصری، جلسه ۱۶۲ و ۱۳۷.

در روایات داریم که خداوند متعال در شب عرفه
قبل از اینکه به حجاج نظر بپردازد، اول به زوَّار
سیدالشهداء نظر می‌اندازد.^۱

۳. دعای «اللَّهُمَّ يَا شَاهِدَ كُلِّ نَجْوَى»

مستحب است دعای «اللَّهُمَّ يَا شَاهِدَ كُلِّ

نَجْوَى» در این شب خوانده شود.^۲

اعمال روز عرفه

۱. زیارت سیدالشهداء علیه‌السلام

عن الصادق علیه‌السلام:

مَنْ أَتَاهُ فِي يَوْمِ عَرَفَةَ عَارِفًا بِحَقِّهِ كُتِبَ لَهُ أَلْفُ حَجَّةٍ وَ أَلْفُ عُمْرَةٍ مَقْبُولَةٍ.
«هرکس در روز عرفه به زیارت امام حسین علیه‌السلام برود، درحالی‌که عارف
به جایگاه او باشد، پاداش هزار حج و هزار عمره پذیرفته‌شده برای او نوشته
می‌شود.^۳

۲. روزه

روزه در روز عرفه بسیار سفارش شده است و در

روایات صحیح‌ه آمده است که روزه آن کفاره نود

سال می‌باشد.^۴

۱ کامل‌الزیارات، ص ۱۷۰؛ عن الصادق علیه‌السلام: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ
تَعَالَى يَتَجَلَّى لَزَوَّارِ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَام قَبْلَ أَهْلِ عَرَفَاتٍ وَ يَقْضَى
حَوَائِجُهُمْ وَ يَغْفِرُ ذُنُوبَهُمْ.

امام صادق علیه‌السلام فرمود: خداوند تبارک و تعالی پیش از اهل «عرفات»
برای زائران امام حسین علیه‌السلام تجلی نموده و حوائج آنان را برآورده و
گناهانشان را می‌آمرزد.

۲ إقبال الأعمال (ط - الحديثه)، ج ۲، ص ۵؛ معاد شناسی، ج ۳، ص ۱۵۵.

۳ کامل‌الزیارات، ص ۱۶۹.

۴ المراقبات، ترجمه ابراهیم محدث بندریگی، ص ۴۴۰؛ من لا يحضره
الفقيه، ج ۲، ص ۸۷؛ وَ رَوَى: أَنَّ فِي أَوَّلِ يَوْمٍ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ وُلِدَ إِبْرَاهِيمُ
خَلِيلُ الرَّحْمَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَنْ صَامَ ذَلِكَ الْيَوْمَ كَانَ كَفَّارَةً سِتِّينَ سَنَةً وَ

۳. قرائت دعای عرفه

در روز عرفه که در آن روزه بسیار بسیار تأکید شده است، و افراد عدیده‌ای گفته‌اند که در به‌خصوصِ روزه روز عرفه حقایقی برای آنها منکشف شده است. گرچه مرحوم آقا می‌فرمودند:

در روز عرفه یکی از امور بسیار مهم، پرداختن به دعای سیدالشهداء در روز عرفه است و آن قدر این دعا مهم است که اگر کسی احساس می‌کند با گرفتن روزه نمی‌تواند این دعا را بخواند، که دعا بر روزه مقدّم است.^۱

فِي تِسْعٍ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ أُنْزِلَتْ تَوْبَةُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَمَنْ صَامَ ذَلِكَ الْيَوْمَ كَانَ كَفَّارَةً تِسْعِينَ سَنَةً.

^۱ شرح حدیث عنوان بصری، جلسه ۲۰۲.